

своей социализации. В ее рамках они не желали оставаться аморфной массой, которая ожидала, когда пробьет ее час. Оно хотело творить и чувствовать себя на вершине мира. Необузданное творчество, космополитизм, равенство, «полная незанятость», т. е. возможность заниматься тем, что хочется, без искусственно созданных рабочих мест, — все это вмещала в себя идеология «новых левых». Это было возможно в рамках троцкизма, маоизма, марксизма и многих других коммунистических «измов». Синтез политических и культурных установок движения «новых левых» полностью соответствовал психологическому типу студенчества. Таким образом, сам тип контркультурной личности и культура, которую она породила, создали все предпосылки для победы «нового левого» движения в 60-х гг.

Литература

1. Баталов Э. Я. Философия бунта / Политиздат. М., 1973. С. 155.
2. Давыдов Ю. Н., Роднянская И. Б. Социология контркультуры / Наука. М., 1980. С. 8–10.
3. Кабешев Р. В. «Новые правые» на марше: Франция...далее везде? - Нижний Новгород, 1999 г. С. 39.
4. Кёнеци Б. Неоконсерватизм и «новые правые» / Политиздат. М., 1986. С. 75.
5. Маркузе Г. Одномерный человек. Исследование идеологии Развитого Индустриального Общества / МГУ. М., 2002. С. 318–319.
6. Эриксон Э. Идентичность: юность и кризис / Прогресс. М., 1996. С. 118.
7. Parsons T., Plati G. Higher education and changing socialization. – In: Aging and society: A sociology of age stratification / Ed. M. Riley M. Jonson, A. Foner . New York, 1972. P. 43–45.
8. Roszak T. Where the Wasteland Ends. Politics and Transcendence in Postindustrial Society. N.Y., 1973. P. 174–177.

МОЎНЫ АСПЕКТ У ДЗЕЙНАСЦІ УНІЯЦКАЙ ЦАРКВЫ (1596–1839)

Я. А. Лаўрэнка

Калі звярнуцца да пытання культурнастваральнага боку дзейнасці уніяцкай царквы, перад намі паўстане адразу ж некалькі накірункаў гэтай сферы, якія маюць вялікую цікавасць, бо з’яўляюцца фэнаменальнай з’явай у гісторыі беларускага народа. Гэта адукацыйная дзейнасць царквы, распрацоўка ўласнага сакральнага мастацтва, сярод якога можна вылучыць жывапіс (іканапіс), скульптуру, архітэкттуру, а таксама ўласнае музычнае майстэрства. Дадзены артыкул прысвечаны пытання моўнай палітыкі уніяцкай царквы на працягу яе існавання, яе ўнёсак у развіццё і захаванне беларускай мовы, а таксама кнігаведавецкай дзейнасці як складаючай часткі моўнай палітыкі царквы і яе асветніцкай дзейнасці.

На жаль, не дастае прац, прысвечаных уніі як паказчыку духоўнага развіцця нашага народа, яе станоўчае ўздзеянне на станаўленне нацыі, яе ўнёсак у развіццё беларускай культуры і мастацтва. У айчыннай гістарыяграфіі дадзеная тэматыка ігнаравалася амаль што да канца XX стагоддзя. Што тычыцца ўласна пытання моўнай палітыкі, то яму надавалася вельмі мала ўвагі. На дадзены момант не існуе асобных даследчых прац, прысвечаных гэтай тэме.

Узнікшы на аснове праваслаўнай, уніяцкая царква побач з многімі іншымі элементамі пераняла ў яе царкоўнаславянскую мову, падкрэсліўшы гэтым сваю пераемнасць з папярэдніцай, непарыўнасць традыцыі і літургічную сувязь з іншымі цэрквамі візантыйскага абраду. Фармальнымі актамі Ватыкан забяспечыў уніяцкае набажэнства на царкоўнаславянскай і нават арганізаваў падрыхтоўку духоўных кадраў з адпаведным лінгвістычным ухілам [5, с.105]. Царкоўнаславянская мова і пісанья на ёй помнікі з'яўляліся святыняй, нацыянальным скарбам для першых пакаленняў уніятаў, якія пільна яго зберагалі [2, с.95–96].

Аб'ектыўны працэс заняпаду (XVI – першая палова XVII ст.) і крызісу (другая палова XVII ст.) царкоўнаславянскай мовы, паціснутай мовамі лацінскай і польскай, закрануў уніяцтва. Багатая царкоўнаславянская пісьменнасць уніяцкай царквы, асабліва ж у базыльянскіх манастырах к 20-м гадам XVIII ст. была паўсюдна забытая і царкоўнаславянская мова разумелася вельмі нямногімі. Уніяцкія святары з'яўляліся большай часткай абсалютнымі невукамі ў царкоўнаславянскай мове і служылі літургію па сшытках, у якіх славянскія словы былі пісаны польскімі літарамі. Таму новай з'явай у лексікаграфічнай практыцы XVII–XVIII стст. было складанне царкоўнаславянска-польска-лацінскіх слоўнікаў прызначаных асобам каталіцкага і ўніяцкага веравызнання. У дадзеных слоўніках вельмі часта сустракаюцца беларускія лексічныя адзінкі [7, с.86].

Фарміраванне беларускай мовы і паступовае разыходжанне народнай, гутарковай мовы са стараславянскай прыводзіла да ўсё большага забыцця апошняй. Уніяцкая царква выкарыстала ў сваёй практыцы ўзнікшую ў эпоху Рэфармацыі цікавасць да нацыянальнай мовы і дала ёй у Беларусі поўнае права грамадзянства ў якасці гутарковай, мовы набажэнства, пропаведзяў (казанняў), мовы палемічнай публіцыстыкі і рэлігійна-палемічнай літаратуры [5, с.106]. Ужыванне беларускай мовы ва уніяцкай царкве было ўзаконена на VI базыльянскай кангрэгацыі (з'езд з удзелам кіраўніцтва царквы, які з'яўляўся вышэйшым органам ордэна), што адбылася ў 1636 г. у Вільні [1, с.86].

Па меры замацавання пазіцый гэтай царквы ў нашым краі яна ўсё часцей пачынае ў рознай ступені выкарыстоўваць старабеларускую мову не толькі ва ўсіх відах набажэнства, але і ў кнігадрукаванні. Ужо ў 1600 г. выйшла ў свет першае уніяцкае Евангелле [3, с.71].

Мясцовыя ідэолагі і арганізатары уніі адстойвалі свае погляды на беларускай мове, у той час як апалагеты праваслаўя нярэдка звярталіся да польскай у абароне сваёй веры. Мовай пропаведзяў мітрапаліта Іпація Пацея (1599–1613) была беларуская. На ёй жа ў 1674 г. у Супраслі выйшла першае выданне яго твораў. «Рускую» (беларускую) этнічную самасвядомасць Пацея адзначае нават адзін з яго праваслаўных біёграфіаў, які прыводзіць наступныя разважанні уніяцкага святара: «я–рускі... для добра рускіх я живу, думаю і пішу» [6, с.82–90].

Уніяцтва функцыянавала ў спецыфічнай моўнай сітуацыі, якая характарызуецца як полілінгвізм. Дасягнуўшы значнага развіцця, набыўшы дзяржаўны статус, беларуская мова з другой паловы XVI ст. пачынае здаваць свае пазіцыі і выпяняцца польскай і лацінскай мовамі ў дзяржаўных установах, грамадскім жыцці, пісьменстве. Соймавай пастановай 1696 г. усё справаводства Вялікага княства Літоўскага пераводзіцца на польскую мову. Побач з царкоўнаславянскай і лацінскай яна становіцца пануючай і ў літаратуры, усё больш апаноўвае рэлігійную сферу. Гэта мова загучала ва уніяцкай царкве, апякамай польскім касцёлам, спачатку эпизадычна, а потым усё часцей, чым бліжэй к канцу XVII ст. На ёй стала весціся царкоўнае справаводства, размаўляць і ліставацца кіраўніцтва і базыльянскае манастава, яе ведала уніяцкае святарства. Пачатку польскай культуры несла на сабе уніяцкая інтэлігенцыя XVIII – першай трэці XIX ст. Беларуская мова выпяняецца ў межы гутарковай мовы селяніна [5, с.106].

У XVIII ст. так званая лацінізацыя ахапіла ўсе бакі жыцця уніяцкай царквы: літургію, абрады, структуру арганізацыі, жыццё духавенства, тым больш мову. Лацінізацыя сумяшчалася з паланізацыяй. Уніяцкае духавенства ўсё часцей пачынала атрымоўваць адукацыю ў лацінска-польскіх школах, бо школ «рускіх» было мала. Што раз часцей у цэрквах пачалі адпраўляцца так званыя ціхія літургіі, добра нязнаныя ў абрадзе ўсходнім, уводзіліся набажэнствы і малітвы, характэрныя для каталіцкага касцёла. Пэўныя сталыя назвы пачалі замяняцца польскімі азначэннямі, напрыклад, замест поп казалі ксёндз, замест уладыка – біскуп, замест архіміндыта – апат, замест царква – касцёл. Польская мова разумелася часткай святарства – не без дапамогі базыльянскага ордэну – як мова людзей адукаваных. Часам ёй карысталіся ў штодзённым ужытку ў сем’ях некаторых уніяцкіх святароў. У пачатку XIX ст. толькі святары гаварылі па-руску, але іх дзеці вучыліся ўжо на польскай мове. Працэс лацінізацыі і паланізацыі ва уніяцкай царкве быў элементам доўгай, на працягу стагоддзяў, палітычнай, грамадскай і культурнай польскай экспансіі на «рускіх» землях Рэчы Паспалітай [9, с.48–50].

Перш за ўсё гэты працэс назіраўся ў асяроддзі базыльянскага ордэну і вышэйшага духавенства, якія і былі правадніком польскасці і лацінства. Але

для белага духавенства, што працавала перш за ўсё з простымі людзямі, з'ява гэта не была характэрна. Таму царкоўнаславянская і беларуская мовы, нягледзячы на моцную канкурэнцыю, засталіся ва уніяцкім асяроддзі. Ні ў XVII, ні нават у XVIII ст. уніяцкая царква не стала фактарам масавай паланізацыі (лацінізаваўся і паланізаваўся толькі базыльянскі ордэн і вышэйшая іерархія). У цяжкіх умовах уціску з боку касцёла, а потым і рускай праваслаўнай царквы яна падтрымлівала нацыянальную адметнасць беларускага народа [5, с.106].

У той складанай лінгвістычнай сітуацыі уніяцкая царква ўдзяляла вялікую ўвагу філалагічнай адукаванасці і вучонасці сваіх кадраў. Базыльянскія школы давалі добрую шматмоўную падрыхтоўку прапаведнікам уніі, вышэйшым царкоўным саноўнікам, духоўнай інтэлігенцыі, шануючы пры гэтым роднае слова. Уніяты стварылі ў Беларусі цэлую сетку сваіх школ, дзе родная мова ўжывалася куды шырэй, чым у каталіцкіх і праваслаўных школах. Такія школы працавалі ў Вільні, Жыровічах, Мсціславе, Барунах і інш. У 1615–1616 гг. адкрылася школа ў Мінску. Яна лічылася лепшай сярод уніяцкіх і працавала на беларускай мове. Разгортванне сеткі навучальных устаноў ішло паралельна з падрыхтоўкай кадраў у каталіцкіх установах за мяжой і Рэчы Паспалітай. У 1615г. уніяты атрымалі месцы ў папскіх семінарыях – усяго 22 стыпендыі: 4 месцы ў калегіуме св. Афанасія, 2 – у Відне, 2 – у Празе, 2 – у Аламоўцы, 6 – у Брунзбергу і 6 – у Вільні. Таксама для уніятаў адчынілі дзверы наступныя езуіцкія калегіумы: Пултускі, Калішскі, Віленскі, Нясвіжскі і Брунзбергскі [8, с.245–255].

Моўная сітуацыя ва уніяцкай царкве штучна змянілася з уваходжаннем Беларусі ў склад Расійскай Імперыі. Напачатку перавага была на баку польскай мовы (у першай трэці XIX ст.), а ў 30-ыя гады XIX ст. – рускай. Адначасова з русіфікацыяй духоўных семінарыяў і вучылішчаў у розных колах праваслаўнага духавенства ўсебакова абмяркоўваліся шляхі правядзення аналагічнай работы і ў саміх уніяцкіх храмах. Няцяжка зразумець, што ўсё гэта рабілася ў тым ліку ў мэтах падрыхтоўкі маладых уніяцкіх клірыкаў да маючага адбыцця скасавання гэтай канфесіі на Беларусі і ў Літве. У той час многімі сцвярджалася, што для паскарэння вяртання уніятаў у праваслаўе галоўнае – схіліць да гэтага грамадскую думку самога уніяцкага духавенства, а просты народ не трэба турбаваць, бо ён адразу ж далучыцца да праваслаўнай веры, як толькі гэтага пажадаюць яго пастары. І такое сапраўды назіралася [4, с.72–73].

Далучыўшы цалкам па сваёй ініцыятыве беларускі народ да Расіі, яе ўрад павінен быў бы паважаць духоўныя традыцыі апошняга. Усялякая рэлігія арганічна ўплятаецца ў культурнае жыццё народа. Моцна ўраслося ў жывы арганізм беларускага этнаса і уніяцтва. Таму, ліквідаваўшы уніяцтва, Найсвяцейшы сінод і царскі ўрад прычынілі

велізарную шкоду беларускай нацыянальнай культуры, якая шмат часу знаходзілася пад уплывам уніяцкай царквы, а часам нават і прадвызначалася ёю. Таму не дзіўна, што простае насельніцтва не хацела іншай веры, як уніяцкай і прыклалі шмат намаганняў, каб супрацьстаяць насільнаму пераводу вернікаў у праваслаўе [4, с.72–73].

Такім чынам, уніяцкая царква стрымлівала асімілятарскія дзеянні, накіраваныя з двух бакоў – ў XVIII ст. з боку Польшчы, а ў XIX ст. – з боку Расіі, здолела захаваць беларускую мову ў богаслужэннях і казаннях, канешне, пераважна сярод простага, сялянскага насельніцтва, садзейнічала фарміраванню самасвядомасці беларускага народу, яго самаідэнтыфікацыі.

Літаратура

1. *Конан У. Я.* Рудкі і станаўленне уніяцкай царквы / З гісторыі уніяцтва ў Беларусі. Мінск, 1996.
2. *Лабынцаў Ю.* Пачатак Скарынам. Мінск, 1990.
3. *Лыч Л.* Беларуская нацыя і мова. Мінск, 1994.
4. *Лыч Л.* Рэлігія і мова // Літаратура і мастацтва. 1991. №№ 29, 31–36.
5. *Марозава С.* Першы адукацыйны захад уніяцкай царквы // Нацыянальная адукацыя беларуска-польска-літоўскага сумежжа / Навук. Рэд. С.А. Яцкевіч. Брэст. Міжнародная акадэмія вывучэння нацыянальных меншасцей, 1997.
6. *Падокшын С.* Іпацый Пацей. Царкоўны дзеяч, мысліцель, пісьменнік на пераломе культурна-гістарычных эпох. Мінск, 2001.
7. *Паўлавец Д.* З гісторыі развіцця мовазнаўства на Беларусі ў XVI–XVIII ст. // Из истории науки и техники Белоруссии. Минск, 1988.
8. *Савич А.* Нариси з історіі культурных рухів на Україні та Білорусі в XVI–XVIII в. Київ, 1929.
9. *Dylagowa H.* Unia brzeska – pojednanie czy podzial.// Unia brzeska. Geneza, dzieje i konsekwencje w kulturze narodow slowianskich. Krakow. 1994.

ПРОБЛЕМА СОХРАНЕНИЯ ВОИНСКОЙ ДИСЦИПЛИНЫ И ПОПЫТКИ ЕЕ РЕШЕНИЯ МИНСКОЙ АДМИНИСТРАЦИЕЙ В 1812 ГОДУ

С. А. Лютых

Уже с самого начала кампании 1812 г. командование Великой армии столкнулось с проблемой мародерства и резким падением уровня дисциплины в войсках. Причем, эта болезнь массово поражала даже самые боеспособные и дисциплинированные части французской армии.

26 июня (8 июля) авангард маршала Л.Н. Даву без сопротивления занял Минск [1, с.466]. Из-за ряда форсированных маршей войска оказались сильно растянуты, были крайне утомлены и срочно нуждались в отдыхе. Чтобы дать войскам время сосредоточиться и привести себя в